

'Cohousing zonder community?'

door Ruth Soenen

De bewoners van cohousingprojecten worden al snel gezien als mensen die een hart hebben voor het gemeenschapsleven. Ze benadrukken ook zelf het gemeenschapsgevoel dat ze hebben als ze thuis zijn. "Groeps-minded zijn, dat is echt van belang", vertelt een cohouser. Voor sommigen onder hen is een cohousingproject de geprivilegieerde woonvorm voor community. Lees: dat gemeenschapsgevoel kunnen we niet vinden in een Vlaamse verkeling of in een appartement.

Maar over wat voor soort van community gaat dit? Kijken we achter de gevel van tien collectieve woonvormen in Vlaanderen en Brussel dan valt er heel wat te leren over hoe gemeenschap zich manifesteert in het alledaags woongedrag. Bij de dertig bewoners die we spraken, leven er verschillende opvattingen over community. Zo nuanceert een bewoner de sociale profilering van bepaalde cohousers door te stellen: "Onze groep wil anders leven op sociaal vlak maar eigenlijk zijn ook wij de hele tijd bezig geweest met diejen baksteen".¹

We are happies... not hippies

Vandaag de dag worden deze bewoners wel eens overspoeld door bussen vol nieuwsgierige bezoekers. Bij het ontvangen van groepen is één van de eerste dingen die verteld worden dat ze geen commune vormen. De buitenwereld ziet hen nog al te vaak als 'rijke hippies' of 'bakfietsers'; en een lokale boswachter wou niet onbeleefd zijn maar vroeg toch: "Jullie zijn toch geen sekte?". Communes worden gezien als te dwingend wat het delen betreft. Het is net dat beeld dat bewoners van cohousingprojecten vaak moeten ontcrachten. Wel stellen de meesten zich graag voor als 'happies': "Wij weten nog wie onze burens zijn en we weten dat we kunnen rekenen op elkaar."

De spontane apero!

Veel bewoners benadrukken de aanwezigheid van een vibrerend sociaal leven vlak aan hun voordeur. Op een zomeravond treffen ze elkaar aan de zwembad en leidt dit tot een spontane apero. Wanneer de restjes uit de verschillende koelkasten worden samengebracht, komt een barbecue in de tuin makkelijk tot stand. Het eigen sociale netwerk kan gewoon thuis uitgebreid worden door de vrienden van medebewoners te leren kennen. Het is vooral de spontaneiteit die wordt gewaardeerd. Er komt veel minder plannen aan te pas en het neemt minder tijd in beslag.

Gewone dingen samen doen

De ervaring van gemeenschap ligt vooral in het samenwerken in het alledaagse domein. Samen klussen, in de tuin werken of koken zijn hiervan voorbeelden. Bovendien is er een oriëntatie op het praktische en net dit ervaren deze bewoners als erg comfortabel. Staat iemand in de file of heeft de trein vertraging dan is er altijd iemand in de buurt om de kinderen op te vangen. Bewoners halen de was van een afwezige buur uit de machine en steken die vervolgens in de droogkast. Ze hoeven niet allemaal individueel een ladder of grasmachine aan te kopen. Ze lenen die gewoon van elkaar.

Het negotiëren over privacy

Wat willen we samen doen en wat liever apart? Binnen cohousingprojecten is dit een cruciale vraag waaraan niemand kan ontsnappen. Dit vraagstuk is zichtbaar tijdens een gezamenlijk bouwproces. Wanneer het gebouw echter gerealiseerd is en begint te leven, ontstaan hierover onuitgesproken culturele codes. Sommige bewoners hangen in een open en

¹ Dit artikel is gebaseerd op antropologisch onderzoek uitgevoerd door onderzoeks- en praktijkbureau Simply Community in opdracht van en in samenwerking met Architectuurwijzer vzw.

transparant ontwerp toch gordijnen op. Zo maken ze duidelijk wanneer medebewoners al dan niet welkom zijn. Een moeder stelt als regel dat zoon en dochter niet mogen spelen bij andere huisgenoten wanneer die aan het eten zijn of wanneer zij familie of vrienden op bezoek hebben. In het gedeelde paviljoen zijn er tal van sociale contacten maar binnenspringen in elkaars private deel wordt vermeden. Het is duidelijk van belang open te communiceren over de grenzen van het samen zijn. “Ja zeggen en nee bedoelen zorgt voor frustraties en loopt verkeerd af.” Een alledaagse wijsheid die menig bewoner toepast. Privacy is iets waar actief wordt mee omgegaan waardoor het net meer wordt gegarandeerd.

Niks moet

Gemeenschap mag geen sociale verplichting vormen. Niet iedereen hoeft altijd aanwezig te zijn op de klusjesdag. Bewoners hoeven zich niet te verantwoorden als ze niet verschijnen op een feestje van een huisgenoot. Beste vrienden worden, hoeft niet. Er zijn verschillende gradaties mogelijk in het concrete samen zijn. Sommige bewoners waren al vrienden en zijn dat nog steeds, maar kiezen nu om niet meer samen op vakantie te gaan. Een bewoner die in diverse cohousingprojecten heeft gewoond, verwoordt dit helder: “Het samen dingen doen en delen wordt aan de start vaak overschat. Gaandeweg evolueren we naar een light versie van samenhuizen.” Een minder utopische en meer pragmatische versie is immers leefbaarder.

Het kleine ontmoeten

De gemeenschapsversie die we tot nu toe beschreven in cohousingprojecten, ontdekten we reeds in 2000 op een Antwerpse tram, een heel andere ruimte.² We keken met een antropologische bril naar het kleine ontmoeten tussen onbekenden. De gemeenschap die we er vonden was niet de traditionele waarbij een nieuwe collectieve identiteit of wij-groep wordt bewerkstelligd. Die gemeenschapsklassieker is sterk gericht op ‘togetherness’ op basis van een gemeenschappelijke visie. Op de tram echter beleefden reizigers momenten van samen zijn op basis van concrete ervaringen, een alledaagse versie van gemeenschap. Er waren altijd sociale opties. Begon één van de reizigers over het weer of het drukke verkeer dan kon de andere persoon kiezen hierop in te gaan of net niet. Ook vriendengroepen konden er ontstaan. De tramversie is een kantelende vorm die zich tussen een wij (een groep) en een zij (totale onbekenden) beweegt. En deze alledaagse en ambivalente versie van gemeenschap omvat naast connectie ook disconnectie. Het gaat over gemeenschap waar een dosis stedelijkheid is aan toegevoegd. Teveel ‘togetherness’ zoals de beroemde Jane Jacobs het stelt, kan het samenleven kapot maken.³

Nieuwe vormen van privacy

Spontaan samen zijn in het gewone, het toelaten van gradaties in het samen zijn, het negotiëren over privacy en dus ook het valideren van disconnectie behoren zonder twijfel tot een alledaagse en ambivalente versie van gemeenschap. Toch merken we in het reële woongedrag dat in het spreken en denken over cohousing de klemtoon blijft liggen op het collectieve en minder op het subtiel samenspel van ontmoeten én vermijden. Daardoor wordt de indruk gewekt dat het samenleven aansluit bij een traditionele gemeenschapsversie. Wanneer de vele bezoekers terug in de bus stappen, besluiten ze dat de ‘happies’ voor hen toch ‘hippies’ zijn. De aandacht in het spreken en reflecteren over cohousing dient daarom dan ook verschoven te worden van een goedbedoelde klemtoon op het collectieve naar één op nieuwe en fijnmazige vormen van privacy.

Een gemeenschappelijke leefkamer in de Schilders in Gent wordt oorspronkelijk als belangrijk gezien in het ontwerp. Deze ruimte met een directe gerichtheid op het delen wordt

² Soenen, R. (2006). Het kleine ontmoeten. Over het sociale karakter van de stad. Antwerpen-Apeldoorn: Garant. Soenen, R. (2003). Diversiteit in verbondenheid. In: *De eeuw van de stad. Over stadsrepublieken en rastersteden*. Voorstudies. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Project Stedenbeleid.

³ Jacobs, J. (1972). *The death and life of great American cities. The failure of town planning* (reissued). Pelican Books.

uiteindelijk wel gebruikt maar veel minder dan verwacht. De kelder daarentegen, waar de wasmachines staan, wordt een sociale biotoop om elkaar te ontmoeten en daarbij niet opdringerig te zijn. Tijdens warme zomers eten de bewoners er samen een ijsje. De trap daarentegen, een vernuftig ontwerp, ademt vanaf de start alledaagse gemeenschap. Het is een traphal om zowel in te verblijven als om gewoon te passeren. De deuren naar de private delen zijn eerder slaapkamerdeuren. De architecten zien het gebouw als één groot huis. Het is opvallend hoe bewoners bij het in gebruik nemen van de woning toch het klassieke voordeur-idee gaan inbrengen door jassen en schoenen aan hun deur op te bergen en hun deur te decoreren. Zij geven actief mee vorm aan hun privacy binnen de nieuwe context van de bijzondere traphal.

Het verschil

Keren we even terug naar de tram dan merken we ook een verschil. Op een stedelijke tram bewegen reizigers zich in de nabijheid van meerdere mensen die sterk van elkaar verschillen. In cohousingprojecten zijn de verschillen tussen bewoners zeer klein. Met uitzondering van enkele projecten behoren zij tot dezelfde socio-economische categorie, vooral middengroepen, en hebben ze dezelfde etnisch-culturele herkomst, vaak de Vlaamse. De kiem voor een cohousingproject ontstaat vaak in een vriendengroepje of onder gelijkgestemden. Opvallend is echter dat de betrokken bewoners ervan overtuigd zijn dat er wel sprake is van diversiteit. Ze doelen daarbij bijvoorbeeld op verschillen tussen generaties, in opvoedingsstijl en in samenstelling van het huishouden. Het gaat echter om verschillen binnen de groep, verschillen tussen eerder compatibele mensen.

De Vlaamse verkaveling als tegenpool?

De idee dat gemeenschap een privilege is van cohousing als woonvorm onderschrijven we vanuit een antropologische analyse niet. Alledaagse gemeenschap manifesteert zich immers op de tram maar ook in andere woonomgevingen. Via recente studies⁴ zien we deze gemeenschapsvorm opduiken in een gemengde wijk in Brussel, in een straat met rijhuizen in de rand van Antwerpen, in een appartement met 240 units en zelfs in een verkavelingswijk in West-Vlaanderen. Toch is er vanuit een sociale analyse bekeken een verschil met de verkavelingswijk. In dergelijke woonomgevingen zijn bewoners niet genoodzaakt om te leren omgaan met elkaars interne verschillen. Willen bewoners in de verkaveling goede burens zijn dan geldt de culturele code dat ze gespreksonderwerpen waarin ze sterk van mening verschillen best vermijden. De erg simplistische en ook ecologisch nefaste materiële vertaling van de menselijke behoefte aan privacy, in de vorm van een vrijstaande woning, vergemakkelijkt dit vermijdingsgedrag. Interne verschillen negeren in een cohousingproject is geen optie. De cohousingruimte stimuleert doorgaans wel de omgang met elkaars verschillen.

Dorp in dorp

Een gemeenschapsgevoel in de nabijheid, omschreven als dorpsgevoel, wordt als aangenaam ervaren maar heeft neveneffecten. Zo vertellen een aantal bewoners dat ze minder behoefte en/of tijd hebben om andere kennissen te bezoeken. Ook de kinderen hebben genoeg aan de vriendjes van het huis. Ook beschikken ze bijvoorbeeld over een sauna, een paviljoen en genieten ze van veel groen. Waarom zouden ze het eigen huis nog verlaten? Tegelijkertijd bewegen ze zich in een groep van compatibele mensen. De structuur van hun sociale relaties kan makkelijk transformeren naar een ingekapselde levenswijze. Zo wordt een cohousingsproject een dorp binnen een dorp waarbij het stereotiepe beeld van de 'rijke hippie' of die van 'kasteelvrouw' bevestigd wordt maar ook het beeld van de Vlaamse verkavelingsmens met een aversie voor gemeenschap. Of het wordt een dorp in de stad waar de jongens van Marokkaanse origine spreken over 'ceux de la villa' en waar de cohousers misschien niet wereldvreemd maar eerder buurtvreemd zijn. Er is veel dorpsgevoel waardoor de ervaring van stedelijkheid ontbreekt. Er wordt intensief gewerkt met de interne diversiteit maar veel minder met de externe.

⁴ Sinds 2014 tot heden doet Simply Community antropologisch onderzoek naar het wonen en het buurtleven in de rand van de stad, verkavelingswijken tussen de steden, sociale woonwijken en in wijken gekenmerkt door superdiversiteit.

Buitenconnecties

Het begijnhof in Hoogstraten, ook al is het een ommuurde site, slaagt erin meer externe diversiteit te integreren. Elke bewoner, niet allemaal behorend tot de begoede middenklasse, bezit of huurt er een huis met een kleine private tuin. Ze kunnen ook beschikken over een groter groendomein dat onderhouden wordt en publiek toegankelijk is. Een 80-jarige bewoner zat er regelmatig met zijn hondjes op de bank en vormde zo een draaischijf tussen de bewoners. Ook niet-bewoners passeren er graag. De kerk die nu bevolkt wordt door mensen met een Roemeense origine doet er een frisse wind waaien. Het dorpsgevoel en de ervaring van stedelijkheid zijn tegelijkertijd aanwezig.

Het grote huis in Gent heeft naast de reeds besproken trap, als intern bemiddelende ruimte, ook een fietsgarage. Deze ruimte verbindt de private tuin met de externe straat en kan zo gebruikt worden voor buurtinitiatieven. Wat echter het meest gewaardeerd wordt door de buurt is dat er bij hen altijd wel iemand thuis is om ook hun pakje te ontvangen. Zo genieten ook niet-bewoners mee van dat praktische maar tevens comfortabele gevoel.

Tot slot

Cohousen is vaak een ecologisch verantwoorde woonvorm. Wil het ook sociaal duurzaam zijn, breder acceptabel en toegankelijk, dan heeft het nood aan vertakkingen met liefst een aantal minder compatibele anderen, binnenshuis én buitenshuis. Dat er ook mensen cohousen die niet teveel willen delen en zichzelf omschrijven als 'asociaal', vormt een bijzondere indicator dat het er goed en 'lang zullen ze leven' is.